

TABUI I HUMOR U MUZEJIMA

Frans J. M. Elenbroek
Noordbrabants Natuurmuseum
Ax Tiburg, Nizozemska

Porijeklom iz Nizozemske, zemlje koju su, čini se, na veliku žalost pretežno Francuza¹, napustili svi tabui, i koju samo europsko zakonodavstvo može spasiti od propasti, osjećam se povlaštenim što mogu podsjetiti na neka razmišljanja o tabuima i humoru u muzejima.

Obradivati tabu teme na izložbama, ciljajući pri tome na publiku i broj posjetilaca, muzejima može biti privlačno. Muzeji, kao proizvođači kulture moraju se baviti tabuima oko kojih se stvara polemika. No, tabui ne postoje bez razloga, ljudi ih trebaju. Moramo li ih javno pokazivati? imamo li na to pravo? ili, ne bismo li ih trebali ostaviti takvima kakvi jesu? I ako govorimo o tabu temama, koja bi mogla biti uloga humora? Pokušat ću pronaći odgovore, nudeći vam neka razmišljanja i ukazujući na primjere iz muzeja koji vodim kao i još dva nizozemska muzeja.

Tjelesni tabui

Izlažući se opasnosti da potvrdimo predrasude koje Nizozemci uvijek predbacuju drugima,² na izložbi posvećenoj jeziku tijela koristili smo prikladne oznake: ruka je posjetiteljima označavala smjer razgledanja izložbe. Sitne šale i gegovi mogu izložbu učiniti privlačnom i pozornost posjetilaca usmjeriti na mnogo važnije teme.

Postoje stvari o kojima ne govorimo. Već u djetinjstvu naučimo govoriti na zaobilazan način o običnim i svakodnevnim stvarima, ukoliko o njima uopće govorimo... Englezi su izuzetno nadareni za takav diskretan pristup stvarnosti: koriste se veličanstvenim izrazom *relieve nature* (olakšati se – prirodu), anatomske dijelove zovu terminima *behind* (otraga) i *bottom* (pozadina). Također, od djetinjstva znamo da je uvođenje tabua u razgovor dopušteno ako je povezano s humorom. Humor je sastojak koji tabu čini prihvatljivim. Ako ste ih nasmijali, roditelji se neće na vas ljutiti.

Upravo smo to napravili na našoj izložbi stalnog postava "Okoliš u opasnosti" pokušavajući pesimizam teme učiniti prihvatljivim kroz humorističan i veseo pristup. Izložba pokazuje, primjerice, put naše svakodnevne "produkcije" do toaleta i njeno ulijevanje u okoliš, a također ukazuje i na ekološko značenje javnog prijevoza. Vidimo kuhinju u neredu, gospodu u vlaku kako govori o prednostima javnog prijevoza i otkriva, u sočnoj

ispovijedi, ljubavne avanture koje je tim prigodama doživjela, ili opet tri mala prašćića kako proizvode nesnosnu buku. Nepotrebno je isticati kako su djeca posebno cijenila ovu vrstu humora.

Humor je u muzejima obično vrlo koristan instrument pristupa kontroverznim temama, većim ili manjim tabuima, ozbiljnim ili čak odbojnim temama. Izazov organizatorima jest u određivanju mjere i oblika predstavljanja tog aspekta teme, a da se pri tome ne povrijede pravila dobrog ukusa, što – nesumnjivo s pravom – očekujemo od muzeja. 'toviše, vrsta dopuštenoga humora koji neće prijeći granice dobrog ukusa, razlikuje se od muzeja do muzeja, ovisno o njegovoj vrsti. Sretnom okolnošću, radim u prirodoslovnome muzeju, gdje humor nije tabu, naprotiv. No nije uvijek moguće upotrijebiti humor pri obradi osjetljivih tema.

Teme koje su još uvijek "prevruće"

Prošle godine prisustvovao sam predavanju tijekom kojeg smo govorili o muzejima suvremene povijesti. Jedan od sudionika spomenuo je muzeološki neuspjeh pri pokušaju spašavanja nekih od groznih Lenjinovih statua, koje bi se budućim generacijama trebale pokazivati kao simbol važnog razdoblja čovjekove povijesti. Podsjetio je na nekoliko primjera koji se odnose na pokušaj stvaranja nacionalnih muzeja suvremene povijesti u zemljama gdje su politički nacionalizam i regionalni separatizam goruće teme. Takvi pokušaji nikada nisu muzeološki uspjesi, što dokazuje da se povijest može ispisati i izlagati u muzejima tek poslije više desetljeća, tijekom kojih se bolne uspomene brišu i gube karakter tabua. Tek kada nestanu i posljednje generacije politički, emocionalno ili osobno dotaknute događajima, muzeji postaju spremni prezentirati takve teme. Problemi oko Enola Gay³ u Washingtonu rječit su primjer.

Tvoj tabu nije moj tabu

Po definiciji, tabu (u svom današnjem, širem smislu) jest ono što društveni običaji izbjegavaju ili brane. Društveni običaji, dakle i tabui, razlikuju se u različitim kulturama. Tako, bez humora, pokazati društvene običaje drugih kultura može biti savršen način oštrog zadiranja u neku tabu temu. U Zapadnoj Europi i SAD-u mnoge su životne činjenice prikrivane "velom kršćanske civilizacije", primjerice, prijelaz iz doba adolescencije u zrelu dob, ritual koji slave prve menstruacije djevojaka ili ulazak dječaka u svijet muškarca. Ili opet, teme vezane uz monogamiju, poligamiju, brak seksualnost (poput braka homoseksualaca u San Francisku). To naročito vrijedi za teme smrti i pogreba. Svi rituali koji se odnose na spomenuta životna razdoblja imaju vrijednost i "sadržaj tabua" različitih u svakoj zemlji i svakoj

kulturi, što objašnjava važnost poticanja rasprave o temi tabua u etnološkim muzejima. Jedan drugi, zanimljivi tabu, pod snažnim utjecajem lokalnog morala, zasnovan je na upotrebi marihuane i drugih lakih droga kao što su alkohol i duhan. Obradivao sam spomenute tabu teme (smrt, seksualnost, droga) na izložbama u muzeju koji vodim.

“Diler” izložba?

Počet ću s drogom. Sljedeće godine (1998.) u Tilburgu otvorit će se izložba o temi narkotika. Pripremajući izložbu, boravio sam u našem glavnom gradu, gdje se – u “vrućoj” crvenoj četvrti – nalazi nacionalni muzej hašiša i marihuane.⁴ Muzej je kvalitetan i prema mojem – priznajem, površnom – ispitivanju, može savršeno udovoljiti ICOM-ovim normama; posjeduje u malu ali zanimljivu biblioteku. Međutim, u službenim nizozemskim muzeološkim krugovima nikada nije spomenuta profesionalna veza s tim muzejom, čak ni mogući posjet. Ovo je ogledni primjer vrlo posjećenog muzeja, iz jedinog razloga što govori o tabu temi, privlačnoj za velik broj stranaca.

De profundis

Sve ovo odnosi se i na teme smrti i pogreba. Izložbu o toj temi napravili smo 1990. godine.⁵ Cilj nam je bio pokazati publici da vrlo impersonalan i standardiziran način rastanka s našim bližnjima, koji se ustalio posljednjih desetljeća, nije samo različit od običaja drugih kultura, već da je i različit i od naših ne tako davnih običaja. Starije osobe mogu se vrlo dobro prisjetiti brojnih izloženih predmeta, poput onih nazvanih “rouwbussetje”⁶ koji su se sve do 50-ih godina stavljali pred vrata kuća u kojima je netko umro. Uspoređujući današnje lokalne običaje s onima iz prošlosti, željeli smo da posjetitelji shvate vrijednost starih običaja koji su nestali sa suvremenom težnjom i zanemarivanjem prirodne potrebe izražavanja boli putem rituala.

“Sexposer”

Moj treći primjer, sigurno ste pogodili, odnosi se na seksualnost. Muzej čovjekove seksualnosti, muzej seksa, koji stranci posjećuju u velikom broju nalazi se u Amsterdamu.⁷ Riječ je o vrlo profesionalnom muzeju. Izloženi predmeti dobro su dokumentirani, a postoji i poduka audiovizualnim pomagalicama. Izuzetno velik broj posjetilaca muzej duguje tabu temi koju obrađuje.

Kao što vjerojatno znate, za životinjsko carstvo vrijede bitno drukčiji društveni običaji od onih u čovjekove vrste. No, sličnosti životinja i čovjeka često su mnogo manje nego što ljudi misle. Sličnosti su k tome mnogo zanimljivije od različitosti.

Ponajprije, opća potreba za seksualnom aktivnošću naše vrste ne razlikuje se u motivaciji od one drugih vrsta. Pojave kao što su zavođenje, ljubomora, preljub, silovanje, muška i ženska homoseksualnost, monogamija i poligamija i mnoge druge teme, podjednako su uobičajene u životinjskom svijetu kao i među ljudima. Stoga smo odlučili napraviti izložbu nazvanu “Erotika i seks kod životinja”.⁸

Nikada nismo uspjeli pobuditi toliko medijske pažnje u domaćem i inozemnom tisku. Nikada nismo imali toliki posjet. Humoristički i laki pristup izložbi imao je veliki uspjeh. Izuzetno dobar prijam izložba je imala kod pedagoga i roditelja: nudila je sjajnu priliku “spontanog” uvođenja osjetljive teme u razgovor s učenicima i djecom. Jedna od značajnijih promotivnih akcija vezanih uz izložbu bilo je moje sudjelovanje u televizijskoj emisiji, kasno uvečer, u kojoj je razgovor sa mnom vodila popularna seks-bomba (osnovna namjera mojih ozbiljnih akademskih objašnjenja bila je što više naglasiti tjelesne draži moje sugovornice).

Da zaključim, neki tabui moraju ostati podalje od muzeja, primjerice, oni vrućih političkih implikacija. Govoriti o tabuima može biti korisno i etički prihvatljivo ako je društvo otvoreno za javne rasprave a muzeji žele ići ukorak s napretkom. Pripremati izložbe o temi životinja i njihova ponašanja u prirodoslovnim muzejima može pomoći razotkrivanju mehanizama čovjekova ponašanja, koji su tabui ili se prema njima odnosimo kao takvima. Ponekad, humor može pripomoći, čineći postupak zanimljivijim, no upotreba humora često ostaje u domeni potpunog tabua.

Bilješke:

1. U vrijeme simpozija u Sitemu 1997., Francuska je izražavala određeno neslaganje s liberalnom politikom Nizozemske.
2. Ta predrasuda glasi: “Mi smo najbolji?”.
3. Enola Gay ime je aviona koji je bacio atomsku bombu na Japan 1945. Smithsonian Institute je organizirao izložbu o tom događaju što je izazvalo brojne reakcije, naročito ratnih veterana.
4. Hashis i marijuana museum, Ouderzijds Achterburgwal 148, 1012 DV Amsterdam.
5. Izložba De dood voorbij (Prošla smrt).
6. Rouwbusseltje: predmet (prvotno svežanj slame ili naramak drva), koristio se do 1960. u Nizozemskoj kao upozorenje prolaznicima da je netko umro.
7. Sex muzej, Damrak 18, 1012 LH Amsterdam.
8. Izložba “Erotika i seks kod životinja” održana je Tilburgu 1988. (nema kataloga).

S francuskoga prevela Nevena Tudor